

**El Rector de Valfogona:
auge, declivi i retorn
d'un mite nacional**

Presentació

El Rector de Vallfogona

Auge, declivi i retorn d'un mite nacional

Amb el Rector de Vallfogona passa una cosa ben curiosa:
tothom n'ha sentit a parlar,
però poca gent sap exactament qui és.

Va néixer el 1579 amb el nom de **Francesc Vicent Garcia**.
Va ser religiós, va estudiar lletres
i va estar molt relacionat amb el poder polític del seu temps.
Va destacar com a poeta;
la seva obra va ser molt important per al Barroc català,
un moviment que va renovar la literatura catalana de l'època.

Des del segle XVI (16) fins al segle XVIII (18)
es considerava un clàssic,
però al segle XIX (19) els poetes de la Renaixença el van rebutjar.
La Renaixença va ser un moviment cultural i literari
que durant el segle XIX (19) volia tornar a fer ressorgir el català
com a llengua literària i de cultura.

Tot i el rebuig dels poetes de la Renaixença,
el poble no va oblidar el Rector de Vallfogona:
les històries i les llegendes sobre la seva vida
es transmetien de generació en generació.
Al segle XX (20), la gent tenia una idea borrosa
del Rector de Vallfogona,
que barrejava la persona real, el poeta i la llegenda.

Aquesta exposició ens convida a descobrir
la sorprenent història del Rector de Vallfogona,
**l'escriptor en català més important
entre Ausiàs March i Jacint Verdaguer**,
i un dels personatges més estimats de la nostra cultura popular.

L'exposició és un viatge per la vida i la llegenda
de **Francesc Vicent Garcia**, el Rector de Vallfogona,
fins als nostres dies.
El 400 aniversari de la seva mort ens ha permès redescobrir
com n'ha estat d'important en l'àmbit literari i cultural.

Àmbit 1

El món del Rector

Entre els segles XVI (16) i XVII (17) la situació a Europa va ser molt complicada.

Els hiverns van ser molt freds, les collites van ser escasses i el preu del blat va augmentar, cosa que va provocar moltes protestes populars.

Hi havia epidèmies i guerres entre catòlics i protestants, i tot això va debilitar molt la població a Europa.

La pirateria turca dificultava el comerç al Mediterrani. I als països catòlics l'Església reprimia la població.

Al Regne de Castella arribaven grans quantitats d'or i plata d'Amèrica, i això va provocar un greu problema econòmic. La inflació, la pujada dels preus, va generar molt pobresa a les principals ciutats del regne castellà.

Durant els regnats de Felip II (segon) i Felip III (tercer) a Castella, es va intentar mantenir el poder internacional. Però va fracassar perquè es van arruïnar en les guerres de Flandes (1568-1648) i dels Trenta Anys (1618-1648).

A Catalunya va arribar molta gent d'Occitània (sud de França) que fugia de les guerres religioses, i això va permetre renovar la població catalana, que estava estancada des del segle XV (15).

Es van repoblar les zones rurals, el comerç i la vida a la ciutat van créixer, i es va crear una xarxa de nuclis urbans productors en sectors com el tèxtil, els adobs de pell, el vidre, el gel o el vi.

La baixa noblesa, aquells que servien la noblesa però no eren camperols, havia perdut riqueses i privilegis. I es va organitzar en dos grups enfrontats (nyerros i cadells). Creixia el bandolerisme.

Catalunya vivia en un equilibri insegur. I les institucions catalanes intentaven mantenir cert poder davant de la monarquia hispànica, que era molt centralista.

La família del Rector de Valfogona procedia de **Tortosa**. Durant la primera meitat del segle XVI (16), Tortosa s'havia convertit en una de les ciutats principals de Catalunya.

Era una zona amb una gran riquesa natural, i situada en un lloc estratègic, entre els tres estats de la Corona d'Aragó: el Principat de Catalunya, el Regne d'Aragó i el Regne de València.

Cap al finals del segle XVI (16), Tortosa va ser un indret important. Avui en dia, al centre històric de Tortosa, encara hi trobem algunes de les mostres arquitectòniques renaixentistes més importants de Catalunya, com els Reials Col·legis i la catedral de Santa Maria.

Àmbit 2

La vida de Vicent Garcia

El Rector de Vallfogona va **néixer a Saragossa el 22 de gener del 1579**, amb el nom de Francesc Vicent Garcia.

La seva família era de Tortosa, però es van instal·lar a Saragossa a causa de la feina del pare, que era passamaner (feia i venia objectes de seda).

El 1582, el pare va morir, i ell i la mare van tornar a Tortosa. La mare es va casar amb Pau Bono, el llibreter oficial de la ciutat. El petit Vicent devia créixer envoltat de llibres, i també de música i festes populars, ja que diversos membres de la família eren músics municipals.

Aviat es va traslladar a Barcelona per estudiar Teologia. En aquesta època, va començar escriure poesia (alguns poemes fan pensar que va viure una joventut esbojarrada).

L'any 1605 es fa sacerdot i es converteix en el mestre de capella de Francesc Robuster, bisbe de la diòcesi de Vic.

L'any 1607, el bisbe el va fer rector de la parròquia de Santa Maria de **Vallfogona de Riucorb**, a la Conca de Barberà.

Durant els anys següents, el Rector de Vallfogona va recórrer sovint Catalunya per acompanyar polítics i altres religiosos, o per participar en activitats literàries o per esbargir-se a Barcelona.

Però sempre va estar molt compromès amb Vallfogona. Ho demostren la documentació parroquial i moltes de les seves poesies, que parlen de Vallfogona i de la seva gent.

El Rector de Vallfogona va fer construir una capella dedicada a santa Bàrbara, al costat de l'església parroquial. La capella es va inaugurar el 6 de maig del 1617 amb la representació d'una obra de teatre escrita per ell mateix: *Comèdia de Santa Bàrbara*.

“*La Comèdia de Santa Bàrbara*, de Vicent Garcia, és la primera obra teatral d'estil barroc en llengua catalana.”

L'any 1621, el Rector de Vallfogona es va convertir en el secretari personal de **Pere de Montcada**, el nou bisbe de Girona.

Quan va morir Felip III (tercer), el Rector va pronunciar un sermó a la catedral que es va convertir en un dels millors sermons barrocs catalans.

A finals del 1621, el bisbe va morir de cop i el Rector de Vallfogona es va instal·lar uns mesos a Tortosa i va acabar el seu doctorat en Teologia.

A finals del 1622, el Rector va viatjar a Madrid. Els seus primers biògrafs expliquen que va ser molt admirat com a poeta, i que es va fer amic del poeta Lope de Vega. Fins i tot, que va morir enverinat per cortesans envejosos del seu èxit.

Però no tenim proves de cap d'aquests tres fets: és probable que s'ho inventessin després per donar més importància al Rector.

El que sí que sabem és que, després del viatge a Madrid, va tornar a Vallfogona, i hi va morir el 2 de setembre del 1623. No es va descobrir mai la causa de la seva mort.

Igual que passa amb altres autors del segle XVII (17),
com Cervantes o Shakespeare,
no tenim cap retrat fiable del rector de Vallfogona.
Tots els retrats que se n'han conservat (uns 15)
són representacions inventades,
i la majoria es van pintar al segle XIX (19).

Àmbit 3

La poesia del Barroc

El **Barroc** apareix durant la segona meitat del segle XVI (16)
i dura fins a la primera meitat del XVIII (18).

És un estil artístic que es basa en la idea
que la realitat és un engany produït pels sentits.
Per això, la idea de **desengany** és molt important
per als artistes barrocs.
Intenten trobar la veritat que hi ha més enllà de les aparences.

A la poesia, aquesta idea s'expressa en la forma dels poemes,
que causa un efecte estrany:
la lectora o lector ha de superar-lo
per desxifrar el sentit profund del missatge del poema.

L'efecte d'estranyament (o distanciament)
S'aconsegueix manipulant molt el llenguatge:
l'expressió dels enunciats, el significat i el sentit.

Els poemes barrocs utilitzen
recursos lingüístics especials, com l'hipèrbaton
(alteració de l'ordre normal dels mots);
recursos semàntics especials, com la metàfora o el doble sentit
(paraules que signifiquen més d'una cosa alhora),
i recursos conceptuals especials
(associacions originals d'idees).

Un poema barroc és com un repte,
com una endevinalla que la lectora o el lector ha de desxifrar
utilitzant les seves habilitats i els seus coneixements
lingüístics, literaris i culturals.

De vegades, el desengany causa desesperació
i s'expressa en poemes greus i profunds
que tracten temes existencials
amb un to seriós i trist.

Per exemple, la poesia religiosa, la poesia elegíaca,
la poesia metafísica, la poesia mística
i també les *vanitates* literàries
(que tracten del poc valor que té la vida material).

Altres vegades, el desengany s'expressa de manera satírica,
amb ironia, exageracions i humor.
La **poesia satírica** tracta temes foscos de la vida quotidiana
(la mort, les desgràcies, les malalties...)
amb un to sarcàstic i fins i tot lúdic,
però amb intenció moral, per criticar la societat.

La major part dels poemes del Rector de Vallfogona
són poesia satírica,
però també té poemes greus i profunds,
que expressen el desengany amb gravetat.

A principis del segle XVII (17),
els poetes catalans van imitar la poesia italiana i castellana del Barroc
i això va provocar una important renovació de la literatura catalana.
Aquesta renovació poètica va ser tan important
com la que havia causat la poesia trobadoresca al segle XIII (13)
o com la que causaria la Renaixença al segle XIX (19).

El Rector de Vallfogona va adaptar al català
la moda de la poesia barroca.
La seva poesia destaca per tenir versos àgils
i pel llenguatge variat i molt expressiu.
Va aconseguir un bon equilibri
entre el català més culte i el català més col·loquial i més viu.

La poesia del Rector de Vallfogona aviat es va convertir
en un model imitat per molts poetes.

Conservem molts poemes del Rector de Vallfogona.
Només de la primera meitat del segle XVII (17), en tenim centenars.
Molts encara no s'han publicat mai.

A principis del segle xvii (17),
els poetes catalans van imitar la poesia italiana i castellana del Barroc
i això va provocar una important renovació de la literatura catalana.
Aquesta renovació poètica va ser tan important
com la que havia causat la poesia trobadoresca al segle xiii (13)
o com la que causaria la Renaixença al segle xix (19).

El Rector de Vallfogona va adaptar al català
la moda de la poesia barroca.
La seva poesia destaca per tenir versos àgils
i pel llenguatge variat i molt expressiu.
Va aconseguir un bon equilibri
entre el català més culte i el català més col·loquial i més viu.

La poesia del Rector de Vallfogona aviat es va convertir
en un model imitat per molts poetes.

Conservem molts poemes del Rector de Vallfogona.
Només de la primera meitat del segle xvii (17), en tenim centenars.
Molts encara no s'han publicat mai.

Àmbit 4

El poeta Garcia

L'obra del Rector de Vallfogona és molt important per la literatura i la llengua catalana: va ajudar a mantenir el català com a llengua de cultura al llarg de l'època moderna.

El conjunt de l'obra del Rector de Vallfogona consta d'uns 160 poemes, la majoria satírics; una obra de teatre: la *Comèdia de Santa Bàrbara*; el *Sermó*, en memòria de Felip III, i un panegíric (un elogi) en vers dedicat al rector de l'Estudi General de Lleida.

La part més important de la seva obra és la poesia. És molt àgil i enginyosa, i tracta temes diversos amb formes variades.

Això s'aprecia sobretot quan fa diversos poemes sobre el mateix tema: el desig sexual.

En alguns poemes, tracta sobre el sexe amb dones de manera clara; en altres poemes, tracta del sexe amb lleugeresa; i en altres poemes, satiritza sobre la repressió del desig sexual. Aquest era problema comú entre els clergues com ell i els seus primers lectors, que també eren clergues.

Un altre tema recurrent de la poesia del Rector de Vallfogona és la **visió crítica de la societat**.

Apareix en poemes com el «Desengany del món», o en textos que retraten personatges poderosos del seu temps.

També tracta el tema de la **literatura i del fet mateix d'escriure**, incloent-hi jocs poètics en què la poesia parla de la poesia, o utilitzant els seus poemes per elogiar o criticar l'obra d'altres poetes.

Sovint se'l relaciona i se'l reconeix per poemes que parlen sobre temes escatològics.

Però, de fet, aquest és un tema que gairebé no va tractar.

La literatura castellana del Segle d'Or
va ser una de les influències més importants
en l'obra del Rector de Vallfogona.
No és estrany, ja que era la més propera a Catalunya
i també la més avançada a Europa.

Però el Rector també coneix bé els clàssics grecollatins,
en especial poetes satírics com **Llucià o Marcial**.
Marcial és un dels seus grans referents,
sobretot en les invectives (textos àcids contra algú)
i en les referències explícites al sexe i la prostitució.

I també hi trobem la influència de les modes poètiques europees.
Per exemple, en l'antipetrarquisme,
que rebutjava la poesia de l'estil de Petrarca
i la visió idealitzada de la dona.

Destacat

Als poemes del Rector de Vallfogona,
hi trobem dones pageses, pastores, majordones, aiguaderes,
prostitutes, monges...
Algunes només hi apareixen com a objecte de contemplació,
però d'altres tenen un paper important en l'acció del poema.

Àmbit 5

Segles XVI i XVII.

Origen i consolidació d'un mite

Poc després de la mort del Rector de Vallfogona, comencen a publicar-se recopilacions dels millors poemes dels autors catalans del moment. En aquestes recopilacions, els poemes del Rector de Vallfogona sempre són els que ocupen més pàgines.

A la dècada de 1640, el Rector de Vallfogona ja és considerat un **clàssic modern**. Gaspar Sala n'elogia els poemes en un pamflet polític titulat *Proclamación católica*, que es va divulgar poc després de la revolta dels Segadors (1641).

I Francesc Fontanella diu que és el referent de la poesia catalana moderna al seu *Vexamen* (text que inclou comentaris crítics sobre obres poètiques) pronunciat el març del 1643 a l'Acadèmia de Sant Tomàs.

L'any 1703 es publica la primera edició de l'obra completa del Rector de Vallfogona, amb el suport de l'Acadèmia dels Desconfiats, l'actual Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

Aquesta edició és molt important, perquè estableix el model de totes les edicions de l'obra del Rector que es van fer després, fins avui dia.

Els primers editors del Rector de Vallfogona van comparar diferents còpies manuscrites dels seus textos per detectar errors i aconseguir les **versions més fiables**.

Però van eliminar passatges i poemes sencers escrits pel Rector i van introduir-hi altres textos que no havia escrit ell. No sabem si per error, o per donar més prestigi a l'obra incloent-hi més poemes seriosos.

També van redactar la **primera biografia de l'autor**, que incloïa passatges que no es corresponen amb la seva vida. Per exemple, van incloure que procedia d'una família de pescadors, que havia estudiat a Lleida i que tenia relacions amb la cort de Madrid.

Ja des del segle XVII (17), circulen **acudits, cançons i anècdotes gracioses** sobre el Rector. Sovint hi apareix acompanyat de personatges com el bisbe, el vicari o els habitants de Vallfogona.

Moltes d'aquestes històries eren rumors típics sobre els clergues i no tenien res a veure amb la vida real del Rector. Però es van difondre com si fossin certes i la gent es va formar una idea del poeta basada en relats inventats.

El Rector de Vallfogona va ser un personatge molt popular. La seva fama es pot comparar a la de Jacint Verdaguer, que també va ser religiós i poeta.

Jacint Verdaguer va ser considerat el **poeta nacional** català. Però aquesta idea de trobar un poeta nacional es va començar a formar amb el Rector de Vallfogona.

Àmbit 6

El segle XIX.

Auge i declivi d'un poeta nacional

Durant el segle XIX (19), la fama del Rector no parava de créixer, tant en l'àmbit literari com en l'àmbit de la cultura popular. Se'n van fer molts retrats i es va convertir en una **icona cultural**.

Es van publicar obres de teatre, revistes satíriques, novel·les i biografies amb el títol de *Lo Rector de Valfogona*, i fins i tot es va fundar una societat literària catalana amb aquest nom.

La seva figura es va fer tan popular que es va convertir en la imatge publicitària de productes com ara begudes reconstituents, caps de llumins o postals.

L'any 1879, l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques va organitzar-li un gran homenatge a la ciutat de Valfogona. Hi van col·laborar personalitats destacades com Àngel Guimerà, Narcís Oller i Lluís Domènech i Muntaner.

Fins i tot el jove Antoni Gaudí va dissenyar unes carrosses perquè desfilessin aquell dia, que al final no es van construir per problemes en l'organització.

L'any 1882, es va penjar el retrat del Rector de Valfogona a la **Galeria de Catalans Il·lustres**, al costat del retrat de Bonaventura Carles Aribau.

Durant la segona meitat del segle XIX (19), es va convertir en un símbol de la catalanitat progressista, nacionalista i anticarlina, i fins i tot en un gran defensor de la llengua catalana. A les revistes i altres publicacions apareixien sovint textos sobre el Rector que reforçaven aquesta idea.

A finals del segle XIX (19), el Rector de Valfogona es converteix en una figura cada vegada més qüestionada.

Els seguidors del poeta i dramaturg Frederic Soler, «Pitarra», el reivindiquen com a **poeta popular**.
Però d'altres intel·lectuals el qüestionen cada vegada més: autors influents, com Milà i Fontanals, el consideren un **poeta castellanitzat i vulgar**, i un obstacle per al ressorgiment de la literatura culta en català.

Partien d'una visió del món burgesa i conservadora, i rebutjaven les idees, els temes i les formes barroques.

Finalment, es va imposar la visió del sector conservador, que rebutjava tot el que tingués a veure amb el Barroc. Volien renovar totalment la literatura, canviar els referents poètics i esborrar el passat immediat.

El Rector de Valfogona va quedar fora de la literatura, però es va mantenir viu en la memòria popular.

Àmbit 7

El segle XX. Un interludi amb clarobscur

A principis del segle xx (20),
en els cercles de la literatura culta,
s'ignora i es menysprea l'obra del Rector de Vallfogona.

El noucentisme volia recuperar els autors medievals,
més propers a l'ideal de catalanitat del moment.
Hi havia un fort rebuig a tot allò que fos d'origen castellà
i de l'època moderna en general,
ja que s'identificava amb la pèrdua de la independència política
i de les institucions catalanes.

Malgrat tot, el record del Rector de Vallfogona
continuava en la memòria.
A la primera meitat del segle xx (20),
encara es representava l'obra teatral de Pitarra sobre el Rector.
Se l'esmentava en diaris i revistes,
i circulaven els seus poemes i les biografies sobre ell.

El 1935, el poeta mallorquí **Bartomeu Rosselló-Pòrcel**
va publicar el poema «Espatlla»
i va escriure el poema «Amor, senyor de l'àmplia monarquia».
Aquests dos poemes es relacionaven
amb un sonet famós del Rector de Vallfogona
dedicat a una dama que es pentina.

L'any 1938, en plena Guerra Civil espanyola,
Joan Amades va publicar una sèrie d'anècdotes sobre el Rector
recollides de la tradició oral.

Així, s'iniciava un procés per revisar la vida i l'obra del Rector.
Era un procés de revisió semblant
al que feien els poetes castellans de la Generació del 27
amb el poeta barroc Luis de Góngora
i els clàssics castellans del Segle d'Or.

La revisió de la vida i l'obra del Rector de Vallfogona es va aturar amb la Guerra Civil espanyola (1936-1939) i l'arribada del franquisme.

Durant molts anys, es va considerar que la cultura catalana d'abans del noucentisme era pobra i decadent, i això feia que no s'estudiés ni és llegís.

A partir del 1960, però, historiadors de la literatura i poetes recuperen l'interès per la poesia catalana del Barroc, i es componen poemes influïts per la poesia del Rector de Vallfogona.

Fa uns anys, especialistes en l'obra del Rector de Vallfogona i un grup de persones de Vallfogona de Riucorb van sol·licitar a la Generalitat que declarés l'**Any Rector de Vallfogona** per al 2023.

Durant aquest any, s'han fet moltes activitats i s'han publicat diversos treballs que aporten nous continguts modernitzats i actualitzats sobre l'obra, la vida i el mite del Rector. Això ha permès tornar a conèixer la seva figura, la seva obra i el seu temps.

Alguns dels moments més importants de l'Any Rector de Vallfogona han estat el Dia Mundial de la Poesia (21 de març), i, sobretot, el gran homenatge popular celebrat a Vallfogona de Riucorb el 2 de setembre, el dia exacte que es complien els 400 anys de la mort del poeta.